

КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ю.М. Уманців, канд. екон. наук, доц., Київський національний торговельно-економічний університет

Постановка проблеми. Побудова соціально орієнтованої ринкової економіки тісно пов'язана з відповідним інституційним забезпеченням. Повільна організація ринково-інституційних форм господарювання, відставання правового забезпечення від темпів приватизації, неналежна увага до підготовки та перепідготовки кадрів та недостатні заходи щодо формування підприємницької культури є вагомими чинниками, що стримують процес ринкового реформування.

З позицій інституціонального детермінізму перетворення економічних систем тісно пов'язане зі зміною правил та інституцій. Саме інституції та усталені у суспільстві "правила гри" полегшують економічні трансакції, дають можливість поклатися на виявлені закономірності і традиції поведінки у ситуаціях, що повторюються [1, с. 54].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До цього часу актуальні проблеми корпоративних відносин достатньо глибоко аналізувалися у працях таких дослідників, як М. Білик, М. Бурмака, В. Геєць, В. Голюков, Є. Григоренко, Ю. Гришан, І. Жадан, В. Євтушевський, Д. Леонов, О. Мендрул, В. Міщенко, О. Мозговий, С. Науменкова, О. Поважний, С. Румянцев, А. Сірко та ін. Предметом дослідження вказаних авторів є аналіз різноманітних аспектів корпоративних відносин. Однак до цього часу залишається недостатньо вивченою роль корпоративних відносин у процесі інституційних перетворень, що відбуваються у національній економіці.

Метою статті є узагальнення напрацювань учених з проблем корпоративних відносин в Україні, їх місця у процесі інституційних перетворень та розробка пропозицій щодо вдосконалення їх функціонування та регулювання.

Основні результати дослідження. Процес корпоратизації є складовою інституціональних перетворень. Аналіз тенденцій розвитку економіки країн світу засвідчує, що основними ланками сучасної економіки є потужні підприємства, організовані у формі корпорації. Однак, незважаючи на широке поширення корпорацій, до теперішнього часу не сформульовано установленого визначення цього терміна. Найчастіше використовуються такі:

1. Корпорація – широко поширена у країнах з розвинутою ринковою економікою форма організації підприємницької діяльності, що передбачає часткову власність, юридичний статус та зосередження функцій управління у руках верхнього еталону професійних керівників (менеджерів), що працюють за наймом.
2. Корпорація – об'єднання юридичних осіб (найчастіше у вигляді акціонерного товариства) з метою здійснення спільної діяльності для досягнення загальних цілей, що має самостійний юридичний статус та управляється професійними керівниками (менеджерами).

Таким чином, корпорація (у формі акціонерного товариства) – особлива форма організації підприємницької діяльності, що регламентується спеціальним законодавством, котре закріплює відділення відповідальності корпорації від відповідальності акціонерів, тобто надає корпорації статус та права самостійної юридичної особи. Входячи до складу акціонерів, власники капіталу створюють організацію, що юридично володіє майном, є власником та організовує управління і контроль, укладає договори, залучає інвестиції тощо.

Конкурентними перевагами корпорації, що сприяють їх широкому поширенню, є:

- широкомасштабне фінансування науково-технічних досліджень, розробок та організація масового виробництва нових видів продукції;
- відносна легкість отримання кредитів та використання інших форм залучення капіталу, а також урядової підтримки;
- можливість активного, багатоаспектного та гнучкого позиціонування на ринках товарів, послуг і капіталу на основі широкомасштабного виробництва, диверсифікації, ефективного менеджменту;
- можливість прогнозування та планомірної організації виробництва, фінансової, комерційної та інвестиційної діяльності на міжгалузевому та міжнародному рівнях;
- економія витрат за рахунок масштабів діяльності, прямі та непрямі ефекти, пов'язані із синергією у межах корпоративних об'єднань.

Ці переваги дозволили корпораціям, незважаючи на їх відносну нечисленність, зосередити у своїх руках величезну частку обороту та доходів.

За рівнем концентрації акціонерної власності існують два типи корпоративного управління – з деконцентрованою (розпорошеною) і концентрованою структурою акціонерної власності. Перший тип склався у США та Великобританії, де інтереси всіх груп акціонерів захищені законодавством, управління корпораціями здійснюється професійними менеджерами.

Концентрована структура власності, що склалася у багатьох країнах, практично виключає конфлікти між акціонерами та найманими менеджерами. Власники або самі керують, або здійснюють контроль за управлінським процесом. На думку багатьох економістів, чим нижчий рівень економічного розвитку країни і недосконаліша її інституціональна система, тим вищий рівень концентрації корпоративної власності. Крім того, в усіх країнах зі слабким юридичним захистом акціонерів узагалі та міноритарних зокрема, можливості акціонерної форми підприємства реалізуються недостатньою мірою [6, с. 62].

У світі існує велика кількість стандартів з корпоративного управління. Це, у першу чергу, стандарти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), які були розроблені у 1999 році. Вказаний документ містить глобальне бачення складових ефективного управління. Всього

шістдесят країн світу впровадили національні кодекси корпоративного управління, серед яких: Німеччина, Великобританія, Голландія, Греція, Росія, Бразилія, Канада, Мексика, Корея, Японія [2, с. 16].

11 грудня 2003 року на своєму засіданні Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України затвердила Принципи корпоративного управління (далі – Принципи). Вказані Принципи містять основні засади, на базі яких мають розвиватися корпоративні відносини в країні та рекомендації з ефективного та прозорого управління діяльністю акціонерного товариства. Вказані рекомендації стосуються таких сфер, як захист прав акціонерів, розкриття інформації, відповідальність спостережної ради. У вітчизняну корпоративну практику запроваджуються такі визнані у світі поняття, як “незалежний директор”, “конфлікт інтересів” тощо. Незважаючи на те, що Принципи містять положення рекомендаційного характеру, вони покликані стати головним елементом системи комплексного регулювання корпоративних відносин.

З огляду на це, дуже важливим є активний процес їх упровадження у практичну діяльність вітчизняних акціонерних товариств і, у першу чергу, стратегічних підприємств, тих, чий контрольний пакет акцій контролює держава, підприємств, що займають монопольне становище на ринку. Крім того, поява такого документа підкреслить актуальність змін у системі корпоративного управління та сприятиме прийняттю Закону України “Про акціонерні товариства” [4, с. 9].

В Україні, на відміну від англо-американської, німецької, японської моделей корпоративного управління, поряд з нерозвинутістю корпоративних відносин спостерігається поєднання у формі акціонерних товариств маси дрібного капіталу і незначної кількості великого капіталу фізичних осіб. За умов нерозвинутості контролю за додержанням корпоративного законодавства це трансформує економіку України в економіку фізичних осіб, веде до значного утиску прав дрібних акціонерів. Сьогодні потужні українські корпорації ресурсних галузей – основа української економіки, залишаються утвореннями кланового типу з нез’ясованими кордонами і “непрозорою” внутрішньою структурою, що залучені у складні симбіозні відносини з державою [5, с. 94].

Сучасний етап розвитку економіки України вимагає здійснення інституційних реформ у сфері відносин власності. Слід, перш за все, вдосконалити правові засади корпоративного сектора економіки. Нагальною проблемою є питання регламентації статусу закритих акціонерних товариств (ЗАТ) з огляду на світові стандарти корпоративного управління та виходячи з реальної практики корпоративних відносин в Україні.

Основною метою проекту Закону України “Про акціонерні товариства” є покращання ситуації з корпоративним управлінням. Існуючі проблеми у цій сфері потребують комплексного вирішення. Цивілізований розвиток корпоративних відносин, підвищення рівня захисту прав акціонерів та розвиток організованого ринку цінних паперів є вкрай важливими для здійснення інституційних перетворень.

Насамперед, йдеться про використання механізмів ринку цінних паперів для вирішення ряду важливих проблем. По-перше, це забезпечення майнових прав власників акціонерного товариства, що передбачає запровадження взаємопов'язаних заходів, які нададуть змогу акціонеру ефективно контролювати функціонування товариства навіть у разі, якщо він не володіє контрольним чи блокуючим пакетом акцій.

По-друге, це захист акціонерного товариства від ворожих дій, які можуть погіршити його фінансовий стан. У ринковій економіці придбання підприємств або злиття кількох товариств є звичним явищем. Однак якщо процес поглинання відбувається без згоди того підприємства, яке купується, він набуває ознак ворожого поглинання.

Часто менеджмент підприємства, керуючись власними інтересами, приймає рішення, що можуть завдати шкоди інтересам акціонерів і призвести до небажаного поглинання. З огляду на це, акціонери повинні мати можливість та відповідні механізми для того, щоб не допустити таких ситуацій.

По-третє, це створення власного сприятливого іміджу в очах клієнтів, партнерів, органів державної влади, що є важливим напрямом діяльності будь-якого суб'єкта господарювання в ринковій економіці. Іноді найкращою рекламою для акціонерного товариства є реальні результати його роботи, які будуть донесені до конкретного адресата. Це можна зробити за допомогою механізмів та технологій ринку цінних паперів.

Важливим питанням впровадження реформи корпоративного управління є проблема відкритості та прозорості фінансової звітності. Виходом із цієї ситуації є зручна і доступна систематизація звітності, розроблення більш зрозумілого і доступного для дрібних акціонерів методу розкриття інформації і, нарешті, підвищення поінформованості населення. Потенційні іноземні інвестори мають значні проблеми через невідповідність вітчизняної фінансової звітності її зарубіжним аналогам. Це суттєво стримує інвестиційні потоки в економіку України.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що вирішенню нагальних проблем, накопичених у сфері корпоративного управління, повинні сприяти такі заходи:

- вдосконалення правових основ діяльності корпоративного сектора економіки шляхом прийняття Закону України “Про акціонерні товариства”;
- обмеження на використання конфіденційної інформації під час укладання угод з купівлі-продажу;
- встановлення належного контролю з боку держави за додержанням чинного законодавства емітентами, професійними учасниками ринку та інвесторами;
- регламентація норм щодо оприлюднення інформації про емітентів цінних паперів, власників великих пакетів акцій, професійних учасників ринку;
- врахування директив Європейського Союзу при розробці національного корпоративного законодавства тощо [3, с. 202].

Питання вдосконалення корпоративних відносин в Україні у контексті інституційних змін потребують подальшого наукового опрацювання та дослідження, оскільки до цього часу багато теоретичних та практичних аспектів залишаються невіршеними.

Список літератури

1. Бодров В.Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління. – К.: Вид-во УАДУ, – 2002.
2. Бурмака М. Запровадження Принципів корпоративного управління – важливий крок до переходу на міжнародні стандарти управління АТ // Українська інвестиційна газета / Нормативна база. – 2004. – № 4.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003.
4. Етичні принципи корпоративного управління // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 12.
5. Розвиток корпоратизму і корпоративних відносин в економіці України / За ред. В.І. Голікова. – К.: Ін-т екон. прогнозув., 2002.
6. Сірко А. Корпоративна власність у транзитивній економіці // Економіка України. – 2003. – № 2.